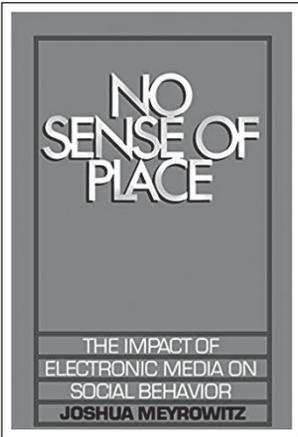

บรรณนิทัศน์

วิศวัส ปัญญาวงศ์สถาพร¹

ชื่อหนังสือ: *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*

ผู้เขียน: Joshua Meyrowitz

สำนักพิมพ์: Oxford University Press

ปีที่พิมพ์: 1985

จำนวนหน้า: 432 หน้า

ราคา: \$22.50

คำถามว่าเทคโนโลยีหลากหลายหน้าจอที่รูกล้ำเข้าสู่พรมแดนการสื่อสารของมนุษย์มีความสัมพันธ์อย่างไรต่อพฤติกรรม ประสบการณ์ และการรับรู้อัตลักษณ์ของผู้คน ถือเป็นความสนใจร่วมของนักวิชาการแห่งสำนักเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นตัวกำหนดหรือสำนักโตรอนโต (Toronto School) และนักคิดอีกหลายคน ที่ขีดเส้นใต้ให้ความสำคัญร่วมกันมาอย่างยาวนาน ความน่าสนใจของคำถามนี้ ยิ่งทวีความสำคัญขึ้น เมื่อสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (electronic media) เดินทางเข้าสู่พรมแดนการสื่อสารแห่งยุคโลกาภิวัตน์และพัฒนาเอาคุณลักษณะสาร (content) อันเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หาดันทางจับได้ยาก มีรูปแบบ (form) ที่หลากหลาย และยากแก่การทำความเข้าใจ มาจุดประกายให้นักวิชาการและนักวิชาชีพร่วมถกเถียงถึงบทบาทของสื่อชนิดใหม่ เพื่อหาข้อสรุปว่า สุดท้ายเราควรมีท่าทีต่อสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างไร เป็นพระเอกผู้ช่วยขยายศักยภาพของมนุษย์ออกไป

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นสื่อมวลชนอิสระ.

อีกชั้น หรือคือผู้ร้ายที่ล่องลวงให้มนุษย์จ่อมจมกับความหวาดกลัวและอวิชชายิ่งกว่าเดิม

Joshua Meyrowitz ศาสตราจารย์ด้านการสื่อสารจากมหาวิทยาลัย New Hampshire ประเทศอังกฤษ และถือเป็นนักวิชาการอีกหนึ่งคนที่น่าเสนอคำตอบของประเด็นคำถามนี้อย่างเฉียบคมและแปลกใหม่ ด้วยจุดยืนที่ไม่เชื่อว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์จะมีบทบาทเป็นพระเอกหรือผู้ร้ายเพียงด้านใดด้านหนึ่งเสมอ แต่เป็นเหรียญสองด้านที่สร้างภูมิทัศน์การสื่อสารแบบใหม่ให้เกิดขึ้น หนังสือ *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior* (1985) ซึ่งชนะรางวัล “Best Book on Electronic Media” จาก The National Association of Broadcasters และ The Broadcast Education Association ในปี 1986 ถือเป็นตำราหมุดหมายที่เปิดเผยความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์บนพรหมแดนใหม่ Meyrowitz ศึกษาสื่อโทรทัศน์ รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ และสร้างคำนิยามใหม่แก่สื่อโทรทัศน์ว่า เป็นเครื่อง “เปิดเผยความลับ” (secret exposing) อันเชื่อเชิญให้ปัจเจกเข้าไปเฝ้ามองชีวิตของผู้อื่นในรูปแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน สื่อโทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่ทำลายกำแพงทางการรับรู้ของมนุษย์ และเพิ่มศักยภาพการเข้าถึงข้อมูลหวงห้ามของสังคม ส่งผลให้ความคิดของมนุษย์เริ่มปลดปล่อยพันธนาการจากกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น จารีต หรือ ประเพณี และเริ่มมองเห็นสิ่งต่างๆ ผ่านสายตาที่มีความเป็นมนุษย์มากขึ้น กรณีที่ Meyrowitz ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ ความพัวเลือนของเส้นแบ่งระหว่างความเป็นชายและความเป็นหญิง (masculinity and femininity) ความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ (childhood and adulthood) รวมถึงนักการเมืองและสามัญชน (politician and citizen) เราอาจสรุปได้ว่า Meyrowitz มีทัศนะต่อสื่อคลื่นลูกใหม่ในฐานะตัวแปรสำคัญที่สรรค์สร้างสถานการณ์ทางสังคม (social situations) แบบใหม่ๆ อันไม่ยึดโยงกับสถานที่ทางกายภาพของมนุษย์ (physical place) และไม่ยึดโยงกับบุคคลที่อยู่แวดล้อมตัวเรา ความรู้สึกอันปลดปล่อยพันธนาการระหว่างตัวเรากับสถานที่ทางกายภาพนั้น ทำให้มนุษย์เริ่มก่อรูปพฤติกรรมทางสังคม (social behaviour) แบบใหม่ และทำให้ช่องว่างระหว่าง

สถานที่ทางกายภาพ (physical place) และสถานที่ทางสังคม (social place) เริ่มกว้าง ไม่แนบสนิทเป็นเนื้อเดียวกันเช่นอดีต

แนวคิดของ Meyrowitz ที่นำเสนอผ่านหนังสือ *No Sense of Place* นอกจากจะมีความโดดเด่นด้านมุมมองที่มุ่งศึกษาอิทธิพลของช่องทางการสื่อสาร (channel) อิเล็กทรอนิกส์มากกว่าการศึกษาเนื้อหาสาร (message) แล้ว Meyrowitz ยังอาจถือเป็นนักวิชาการคนแรกๆ ที่นำเอาแนวคิดของ Erving Goffman² ในหนังสือ *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959) ซึ่งทำการศึกษาเทคโนโลยีการสื่อสารแบบเห็นหน้า (face-to-face communication) และพบว่า ชีวิตทางสังคมของมนุษย์นั้นไม่ต่างอะไรจากการแสดงละคร มีทั้ง ฉากหน้า (front stage) อันเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ถูกสังคมคาดหวังให้แสดงบทบาท บางอย่างและต้องปฏิบัติตามนั้น และฉากหลัง (back stage) ที่ซึ่งมนุษย์ถอดหัวโขนจากฉากหน้าและกลับกลายเป็นตัวเอง (self) อย่างแท้จริง ผสานกับแนวคิดของ Marshall McLuhan³ จากหนังสือ *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (1962) และ *Understanding Media: The Extensions of Man* (1964) ซึ่งมองเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยขยาย ศักยภาพของมนุษย์ออกไป

เมื่อนำแนวคิดของนักวิชาการทั้งสองคนมาต่อยอดออกไป ข้อเสนอของ Meyrowitz คือการมองว่า เทคโนโลยีการสื่อสารโดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทำให้เกิด “ฉาก” การสื่อสารแห่งใหม่ ซึ่งไม่ใช่ทั้งฉากหน้าหรือฉากหลัง (front stage or back stage) แต่เป็นพื้นที่บนโลกเสมือนซึ่งถูกเนรมิตขึ้นและแยกห่างจากพื้นที่ทางกายภาพจริง (physical place) แต่กลับส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคม (social behaviour) ของมนุษย์อย่างใหญ่หลวง Meyrowitz ขนานนามสถานที่แห่งใหม่นี้ว่าฉากตรงกลาง (middle stage หรือ side stage) อันเป็นสถานที่ที่มนุษย์ด้านหนึ่งก็ถูกสังคมบีบบังคับให้นำเสนอข้อมูลบางอย่างตามความคาดหวังของสังคม แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็นพื้นที่ที่ปัจเจกสามารถเปิดเผยข้อมูลส่วนตัวและ

² นักสังคมวิทยาผู้สนใจวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งมีลักษณะคล้ายละคร.

³ นักวิชาการด้านการสื่อสารผู้เสนอแนวคิดเรื่อง “สื่อคือสาร” และ “หมู่บ้านโลก”.

ความเป็นตัวตนอย่างแท้จริงได้ ฉากตรงกลางนี้จึงเป็นพื้นที่ที่เส้นแบ่งระหว่างความเป็นสาธารณะ (public) และความเป็นส่วนตัว (private) พร่าเลือนลง

มากไปกว่านั้น การเกิดขึ้นของพื้นที่กลางทำให้ Meyrowitz เห็นว่าความคิดเรื่องคนนอก (outsider) และคนใน (insider) ต้องมีการขยายความเข้าใจเพิ่มขึ้นไปอีก เนื่องจากแต่เดิมนด้านสวยงามที่เปิดให้คนทั่วไปมองเห็นหรือเป็นฉากหน้า จะถูกเผยให้คนนอกที่ปัจเจกไม่ได้มีสายสัมพันธ์ลึกซึ้งเข้ามาสังเกตการณ์ มามีประสบการณ์ร่วม มามีปฏิสัมพันธ์ได้ แต่พื้นที่ฉากหลัง (back stage) จะถูกสงวนให้แก่นคนในเท่านั้น คนนอกไม่ได้รับสิทธิเข้าถึงพื้นที่ทางกายภาพ (physical place) ซึ่งเป็นฉากหลังแห่งนี้ รวมถึงไม่สามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่ม และไม่สามารถรับรู้ข้อมูลเฉพาะที่สงวนไว้ให้แก่นคนในได้

แต่เมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาสั่นคลอนความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม ผู้คนไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็สามารถเข้าถึงข้อมูลของ “คนใน” หลายกลุ่มได้ โดยไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมพื้นที่ทางกายภาพ (physical place) กับกลุ่มสังคมนั้น ตัวอย่างเช่น เราอาจรับรู้ถึงปัญหาตติจากการสร้างรถไฟฟ้าของคนในเขตลาดพร้าวได้อย่างลึกซึ้ง (และในบางครั้งอาจมากกว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตลาดพร้าวเอง) เพียงดูข่าวทางโทรทัศน์อย่างสม่ำเสมอ หรือกดติดตามเพจของชุมชนคนอยู่ลาดพร้าวบนเฟซบุ๊กได้ บนเงื่อนไขที่ว่า เราไม่จำเป็นต้องพักอาศัยอยู่ในเขตลาดพร้าวหรือเดินทางไปเข้าร่วมการประชุมของผู้อยู่อาศัยในเขตลาดพร้าว แต่เราก็สามารถ “เฝ้า” รับรู้เรื่องราวของพวกเขาได้ด้วยความช่วยเหลือของสื่ออิเล็กทรอนิกส์

“It is not the physical setting itself that determines the nature of the interaction, but the patterns of information flow,”

“สถานที่ทางกายภาพไม่ได้กำหนดธรรมชาติทางการสื่อสารหากแต่เป็นรูปแบบการไหลเวียนของข้อมูลต่างหาก”

Joshua Meyrowitz เขียนใน *No Sense of Place* (1987)

ข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่า Meyrowitz มองว่า เทคโนโลยีการสื่อสารเล่นบทบาทสำคัญในการปรับโฉมหน้ารูปแบบการไหลเวียนข้อมูลข่าวสารของมนุษย์ (flow of information system) อันส่งผลต่อเนื่องไปยังพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ และสุดท้ายทำให้การรับรู้ความเป็นกลุ่มเดียวกัน (groupness) ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปด้วย Meyrowitz แบ่งการเปลี่ยนแปลงบทบาทในส่วนนี้ออกเป็น 3 ด้านดังต่อไปนี้

1. อัตลักษณ์กลุ่ม (group identity): งานเลี้ยงที่ไม่ต้องเข้าร่วม

ในยุคที่เทคโนโลยีการสื่อสารยังจำกัด อัตลักษณ์ของกลุ่มและบุคคลถูกกำหนดด้วยสถานที่ทางกายภาพ (physical place) และแบ่งแยกคนออกจากกัน ด้วยความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่แห่งการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น เมื่อกลุ่มชนชั้นปกครองมีความคิดจะจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ ก็มักเชิญแต่แขกหรือที่อยู่แวดวงเดียวกันมาร่วมงาน มีเพียงแขกซึ่งเป็นคนในเท่านั้นที่จะได้รับเชิญและเข้าถึงพื้นที่ทางกายภาพของกลุ่มชนชั้นปกครอง และสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลเฉพาะกลุ่มต่อกันได้ ในทางกลับกัน คนนอกที่ไม่ได้รับเชิญเข้าร่วมงาน แทบไม่มีทางล่วงรู้ข้อมูลสำคัญที่ถูกแลกเปลี่ยนกันภายในงานได้ แต่ทว่า เหตุการณ์นี้เปลี่ยนโฉมหน้าไปเมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์เข้ามามีบทบาทต่อพื้นที่การสื่อสาร สถานที่ทางกายภาพ (physical place) เริ่มมีความสำคัญน้อยลง เพราะไม่สำคัญว่าคุณจะได้รับเชิญไปร่วมงานหรือไม่ หากแต่สื่อโทรทัศน์สามารถถ่ายทอดสดบรรยากาศงานเลี้ยงมาให้คุณเห็นแบบเรียลไทม์ หรือการพูดคุยทางแชตแอปพลิเคชัน ก็ช่วยให้คุณรับรู้ข้อมูลของกลุ่มเหล่านั้นได้ คำถามที่สำคัญของยุคนี้จึงไม่ใช่คำถามว่า คุณเข้าถึงพื้นที่หวงห้ามเหล่านั้นได้หรือไม่ แต่เป็นว่าคุณสามารถเข้าถึงกระแสการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารได้แค่ไหน

แล้วการล่วงรู้ข้อมูลพิเศษ (privileged information) เหล่านี้ สำคัญอย่างไรต่อสังคมของมนุษย์ Meyrowitz เสนอว่า ความสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารกลายเป็นวิธีใหม่ที่มนุษย์ใช้แบ่งแยกความเป็นเขาและความเป็นเราออกจากกัน สมาชิกที่เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มก้อนจะล่วงรู้ข้อมูลพิเศษบางอย่าง

ร่วมกันและเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ในทางกลับกัน กลุ่มคนที่ไม่ใช่สมาชิกคือคนที่ไม่ได้รับอนุญาตล่วงรู้ข้อมูลพิเศษ และไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาแลกเปลี่ยนความเห็น แก้ปัญหา และตัดสินใจความเป็นไปของกลุ่ม

สื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงทำให้การเข้าถึงฉากหลัง (back stage) ทางกายภาพของกลุ่มทางสังคมต่างๆ ไม่จำเป็นอีกต่อไป ไม่ว่าคุณจะอยู่ที่แห่งไหนบนโลกก็สามารถเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมต่างๆ ได้ เพียงแต่ต้องสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลพิเศษกับสมาชิกเพื่อทำให้เกิดความรู้สึก “เป็นเจ้าของ” (belong) กลุ่มเหล่านั้นและเส้นแบ่งระหว่างฉากหน้าและฉากหลังก็เริ่มพร่าเลือน เนื่องจากพฤติกรรมที่บุคคลทำบนโลกเสมือน (virtual world) นั้นไม่ได้เกิดในพื้นที่ทั้งฉากหน้าและฉากหลัง แต่เกิดบนพื้นที่เสมือนที่สื่อสรรค์สร้างขึ้น

2. การขัดเกลาทงสังคม (socialisation): งานปฐมนิเทศที่ไร้อำนาจ

ยุคที่โลกรู้จักเพียงเทคโนโลยีการสื่อสารแบบเห็นหน้า (face-to-face world) นั้น มีข้อจำกัดที่ทำให้สมาชิกในสังคมต้องเข้าถึงข้อมูลผ่านทาง “กลุ่มที่ถูกควบคุม” (controlled group) ทั้งอย่างเป็นทางการและอย่างไม่เป็นทางการ ตัวอย่างเช่น เมื่อคนหนึ่งเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของบริษัท คนๆ นั้นจะต้องเริ่มจากการพาตัวเองเข้าร่วมรับฟังข้อมูลข่าวสารที่เป็นทางการ เช่น การปฐมนิเทศ การฝึกงาน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการขัดเกลาทงสังคม และยังขาดไม่ได้ที่จะต้องเข้าร่วมการนิเทศของพนักงานภายในบริษัท และการรับประทานอาหารร่วมกันของเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการที่ช่วยให้คนๆ นั้นล่วงรู้ข้อมูลของบริษัท สามารถอยู่รอด และกลายเป็นพนักงานได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กว่าที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งจะสามารถเข้ามาสู่กลุ่มๆ หนึ่งได้ ต้องอาศัยเวลาและความพยายามยิ่งยวดกว่าจะเข้าไปอยู่ในพื้นที่ทางกายภาพเดียวกัน ค่อยๆ ซึมซับข้อมูลและพิสูจน์ตัวเอง จนกว่าสมาชิกรุ่นเก่าของกลุ่มจะอำมณยอมรับมา “เป็นพวก”

นอกจากนั้น การเข้าร่วมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหมายความว่า สมาชิกจะต้องไม่อยู่ร่วมกับกลุ่มสังคมอื่นๆ เนื่องจาก...แน่ละ คนๆ หนึ่งไม่สามารถปรากฏตัว

บนพื้นที่ทางกายภาพสองแห่งได้พร้อมๆ กัน ดังนั้น หากจะรวมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สมาชิกจะถูกคาดหวังให้ทั้งความเป็นสมาชิกกับกลุ่มอื่นไปก่อน ตัวอย่างเช่น หากสมาชิกเป็นของชมรมว่ายน้ำก็就会被คาดหวังให้ทุ่มเทกับการฝึกซ้อม เข้าค่าย เก็บตัว กินข้าวร่วมกันหลังซ้อม จนสมาชิกไม่สามารถเข้าไปสังกัดชมรมอื่นๆ ได้

ยุคการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์พลิกผันความคิดนี้ไปอย่างมาก เนื่องจากเทคโนโลยีการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์เปิดพื้นที่ให้มนุษย์เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมหลายๆ กลุ่มได้พร้อมกัน ตัวอย่างเช่น คนๆ หนึ่งสามารถเป็นสมาชิกของกลุ่มรักษาสีแวตล่อมบนเฟซบุ๊ก ขณะเดียวกันก็สามารถเป็นสมาชิกของกลุ่มแฟนคลับศิลปินไปด้วยได้ โดยไม่เกิดความขัดข้องหมองใจกับสมาชิกแต่ละกลุ่ม トラบที่เขาสามารถ “บริหาร” การรับรู้ข้อมูลจากทั้งสองกลุ่มได้อย่างทั่วถึง ที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ทำให้คนๆ หนึ่งสามารถสร้าง “ปฏิสัมพันธ์คู่ขนาน” (parallel process interaction) ร่วมกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดกระจายตัวไปทั่วทุกแห่ง เช่น ระหว่างการประชุมของทีมผ่านการถ่ายทอดสดทางวิดีโอ สมาชิกอาจคิดปิดเสียงการประชุมและหันไปโทรศัพท์ เช็คอีเมล หรือพูดคุยกับบุคคลอื่นที่อยู่ในห้อง การมีปฏิสัมพันธ์ในลักษณะนี้ยังเกิดขึ้นแบบไม่ต่อเนื่อง เข้าๆ ออกๆ เช่น เมื่อเช็คอีเมลเสร็จแล้ว บุคคลอาจหันกลับมาประชุมต่อ แต่ระหว่างนั้นก็ยังมีเปิดแอปพลิเคชันพูดคุยกับเพื่อนเป็นระยะๆ ไปด้วย

เห็นได้ว่า พื้นที่ทางกายภาพถูกสื่ออิเล็กทรอนิกส์พลิกโฉมหน้าให้กลายเป็นเพียงโลกเสมือน (virtual place) ซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกสามารถเข้าและออกจากกลุ่มได้อย่างสะดวกสบาย เข้าถึงข้อมูลต่างๆ ของกลุ่มได้อย่างครบถ้วน พูดอย่างง่ายคือ พื้นที่ทางกายภาพได้แปลงสภาพจากที่อดีตเป็นสถานที่จำเป็น (the must) ที่ปัจเจกต้องเข้าร่วมเพื่อประกอบสร้างตัวตนและที่ยืนให้ตัวเองมีตำแหน่งหนึ่งในสังคม กลายเป็นเพียงสถานที่หนึ่งในตัวเลือก (one of the choices) ที่มนุษย์สามารถเลือกมาใช้สื่อสาร ดังนั้น รูปแบบการเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มในยุคสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเริ่มคลี่คลายตัวและไม่เป็นระบบอย่างในอดีตอีกต่อไป

3. ตำแหน่งทางสังคม (rank): หอสมุดที่ไม่บ่งชี้สถานะ

ยุคอดีตจะเห็นว่า กลุ่มชนชั้นนำให้ความสำคัญกับสถานที่ทางกายภาพ เช่น งานเลี้ยง บ้านพัก หรือกลุ่มลับเฉพาะ เนื่องจากเป็นสถานที่ซึ่งแสดงถึงอำนาจและสถานะของกลุ่มอย่างชัดเจนที่สุด ตัวอย่างเช่น นักวิชาการสามารถเข้าถึงห้องสมุดของมหาวิทยาลัย และสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เราไม่แน่ใจว่า คนเหล่านั้นมีความสามารถเหนือกว่าคนทั่วไปหรือไม่ในการเข้า “เล่นบทบาท” ชนชั้นนำของสังคม หากแต่ที่แน่ๆ ความสามารถในการเข้าถึงสถานที่เหล่านี้ ทำให้เกิดการสังสมพลัง และเกิดเป็นผู้มีอำนาจ (authority) ในการผลิตความรู้บ่อนให้แก่สังคมต่อไป

แน่นอนว่า ยังมีตำแหน่งทางสังคมสูงขึ้นไป กลุ่มคนเหล่านี้ก็ยังสามารถในการผลิตสร้างพื้นที่เฉพาะ และกีดกันไม่ให้คนนอกเข้ามาใช้พื้นที่หรือเข้ามารับรู้ข้อมูลในพื้นที่เหล่านี้ได้ ความสามารถตรงนี้ทำให้คนนอกซึ่งเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์จากมุมมองอันห่างไกล เกิดความรู้สึกไปว่า พื้นที่ที่อภิสิทธิ์ชนเหล่านี้ถือครองไว้ช่าง “มีความลึกลับน่าค้นหา” (mystery) และมีเพียงคนในเหล่านั้นที่ล่วงรู้ข้อมูลเฉพาะและสืบทอดความเป็นชนชั้นนำต่อไป

แต่เช่นเดียวกันกับด้านอื่นๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์เข้ามามีบทบาทลดทอนความสามารถในการกีดกันคนนอกออกจากข้อมูลเหล่านั้น และทำให้ชนชั้นนำต้องใช้ความพยายามสูงขึ้นในการกีดกันคนนอกให้ออกจากพื้นที่ เช่น ในอดีตการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของงานเลี้ยงของชนชั้นสูงต้องผ่านการเชิญอย่างเป็นทางการส่วนตัวเท่านั้น แต่ในยุคปัจจุบัน ใครๆ ก็อาจเข้าร่วมงานเลี้ยงเหล่านี้ได้ผ่านการชมวิดีโอถ่ายทอดสด ที่คนดังภายในงานถ่ายทอดลงบนช่องทางโซเชียลมีเดียของตนเอง โดยอาจเสียค่าใช้จ่ายเพียงค่าอินเทอร์เน็ตรายเดือนเท่านั้น หรือในกรณีของงานวิชาการ ใครๆ ก็สามารถเข้าถึงงานวิชาการของมหาวิทยาลัยทั่วโลก ได้ผ่านการจ่ายค่าสมาชิกรายเดือนให้แก่เว็บไซต์ โดยไม่ต้องลงทะเบียนเข้าใช้งานกับมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง ไม่ต้องแสดงบัตรประจำตัวประชาชน และไม่ต้องเดินทางไปยืมหนังสือด้วยตนเอง

ที่น่าสังเกตคือ อุปสรรคที่ทำให้กลุ่มคนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลของชนชั้นนำได้นั้น กลับเปลี่ยนโฉมหน้ากลายเป็นความสามารถในการใช้สื่อใหม่อย่างแตกฉาน (media literacy) เช่น ความสามารถในการค้นหาคีย์เวิร์ดผ่านเว็บไซต์ ความสามารถในการป้อนข้อมูลผ่านคีย์บอร์ด ซึ่งอุปสรรคนี้กลายเป็นอุปสรรคทั่วไปที่คนทุกชนชั้นต้องเผชิญหน้าอย่างเท่าเทียม ไม่เว้นแม้แต่กลุ่มชนชั้นสูง

ข้อสังเกตส่งท้าย

No Sense of Place ถือเป็นอีกหนึ่งตำราด้านสื่อสารมวลชนอันทรงอิทธิพล เนื่องด้วยการอธิบายโลกยุคสื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายและสามารถนำมาปรับใช้กับงานวิจัยได้อย่างสะดวก (เนื่องจากการแสดงตัวแปรไว้อย่างชัดเจนในระดับหนึ่ง) อีกทั้งยังถือเป็นตำราหมุดหมายเล่มแรกๆ ที่บุกเบิกความรู้ด้านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อเปิดทางให้ผู้สนใจสื่อใหม่ (new media) ต่อยอดความรู้ได้อย่างมั่นคง

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า ลักษณะการมองโลกแบบกำหนดนิยม (determinism) ที่มองว่า สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นตัวแปรต้นในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและวัฒนธรรมอยู่ทางเดียวนั้น อาจเป็นการลดทอนปรากฏการณ์และตัดตัวแปรที่เป็นไปได้อื่นๆ ทิ้งไป เช่น อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา อาจเป็นสาเหตุให้หน้าตาของเฟซบุ๊กเป็นอย่างที่เราเห็นทุกวันนี้ หรือวัฒนธรรมที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเสพยาออนไลน์ ก็อาจเป็นอุปสรรคทำให้สตรีไม่สามารถเข้าสู่พื้นที่เสมือนได้ นอกจากนี้ เรายังอาจกล่าวได้ว่า หนังสือมีแนวโน้มมองข้ามพลังของปัจเจกชนในการใช้งานและเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของเทคโนโลยี เช่น กระบวนการนำเสนอเนื้อหา (algorithm) ของ Google.com จะเปลี่ยนแปลงผลลัพธ์ไปตามพฤติกรรม ความสนใจ กิจกรรมที่ทำ กีฬาที่เล่น และอื่นๆ ของผู้ใช้ที่เข้ามาค้นหา

นอกจากนั้น ข้อเสนอที่ว่า สื่ออิเล็กทรอนิกส์ทำให้สถานที่ของมนุษย์แยกตัวออกจาก “บริบทดั้งเดิม” (local context) และแปรสภาพกลายเป็นพื้นที่ตัวเลือกทางการสื่อสารเสียหมด ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า บนปรากฏการณ์ที่เป็นจริง

อาจมีความซับซ้อนมากกว่านั้น เนื่องจากผู้เขียนเชื่อว่า พลังของพื้นที่ทางกายภาพ (physical place) ยังไม่สูญหายไปจากการรับรู้ของผู้คน แต่มันผสมผสานกับพลังของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (information access) อย่างแยกไม่ออก

หากยกกรณีกลุ่มบนเฟซบุ๊กเป็นตัวอย่าง เราจะพบว่า ด้านหนึ่งเมื่อปัจเจกต้องการเข้าร่วมกลุ่ม “คนรักเกมออนไลน์” ผู้ดูแลเพจหรือแอดมินย่อมต้องเริ่มจากการสืบประวัติของสมาชิกก่อน เพื่อชั่งใจว่ามีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือไม่ หนึ่งในคุณสมบัติที่จะทำให้สมาชิกรายนั้นมี “แต้มต่อ” อย่างมากคือ การมีประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกับแอดมินบนพื้นที่ทางกายภาพจริง เช่น เป็นเพื่อนบ้านกัน เคยเรียนโรงเรียนเดียวกัน หรือแม้แต่เป็นคนบ้านเดียวกัน แม้ปัจเจกจะไม่ได้มีความรู้เรื่องเกมออนไลน์มาก่อน และไม่มีข้อมูลอะไรที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ แต่เราอาจสันนิษฐานได้ไม่ยากว่า โอกาสในการเข้ากลุ่มของปัจเจกน่าจะมีสูง หรือกรณีของแอปพลิเคชันหาคู่ นอกจากหน้าตา อายุ การศึกษา และอื่นๆ อันเป็น “ข้อมูล” ที่ผู้ใช้พิจารณาเพื่อออกเดทกับคนที่ตัวเองสนใจแล้ว “ที่อยู่ตอนนี้” หรือพื้นที่ทางกายภาพก็ถือเป็นเกณฑ์สำคัญที่ถูกใช้ในการตัดสินใจว่า จะออกหรือไม่ออกไปเจอ หรือจะผูกโยงความสัมพันธ์กันต่อไปอย่างไร

บรรณานุกรม

- Goffman, E. (1959), *The Presentation of Self in Everyday Life*, New York: Anchor Books.
- McLuhan, M. (1962), *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*, Toronto: University of Toronto Press.
- _____. (1964), *Understanding Media: The Extensions of Man*, New York: McGraw-Hill.
- Meyrowitz, J. (1985), *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior*, New York: Oxford University Press.